

STICHTING

ERIK HAZELHOFF ROELFZEMA *PRIJS*

Juryrapport Biografieprijs 2014 – Stichting Erik Hazelhoff Roelfzema Prijs

Nog altijd wordt er in Nederland verwezen naar de prachtige Angelsaksische biografietraditie. Die is mooi en is zelf een biografie waard, maar in Nederland kan inmiddels toch ook gesproken worden van misschien nog geen biografietraditie, maar dan toch wel van een bloeiende biografiepraktijk. Nu de tweejaarlijkse Biografieprijs van de Stichting Erik Hazelhoff Roelfzema Prijs voor de derde keer wordt uitgereikt, weten we dat er geen week is dat er niet een nieuwe biografie verschijnt. In 2010 moest de jury uit meer dan honderd inzendingen kiezen, in 2012 en nu ook in 2014 zijn het meer dan negentig boeken geweest waaruit de longlist van tien en uiteindelijk de shortlist van vijf boeken moest worden samengesteld. Ook wanneer we niet met de Dodo uit Alice in Wonderland zouden willen zeggen ‘all have won and all must get prizes’, zou het toch niet moeilijk zijn tien of vijftien boeken aan te wijzen die om hun hoge kwaliteit alleszins prijzenswaardig zijn.

Wat houdt dat in bij een biografie: hoge kwaliteit? In ieder geval dat zichtbaar moet zijn dat aan het schrijven van het boek zelf een onderzoek, vaak ook een ontdekkingsreis is voorafgegaan in een tevoren nog onbekend en soms al voortgaand steeds onbekender blijkend terrein. Het levensverhaal van de man of de vrouw die onderwerp van de biografie is, herbergt altijd verrassingen, en meestal niet alleen prettige of aangename. Zeker als het om publiekelijk zeer bekende figuren gaat, is het levensverhaal, zoals dat bij het begin van het onderzoek aan de biograaf bekend is, vaak een zorgvuldig geconstrueerde mythe die in dienst staat van de reputatie en de roeping van de grote man of vrouw. Niet zelden is er ook alle moeite gedaan alles wat aan de mythe afbreuk zou kunnen doen te laten verdwijnen. Dat hoeft niet eens altijd door de betrokkene zelf gedaan te zijn, de schrijversweduwe is in dit opzicht bijna spreekwoordelijk geworden. Brieven van andere geliefden verdwijnen, dagboeken blijven gesloten, conceptteksten achter slot en grendel gehouden.

Een goede biografie brengt archiefonderzoek met zich mee, soms verre reizen naar eerdere woon- en verblijfplaatsen van de betrokkene, als het kan ook gesprekken met familieleden, vrienden, collega's of ook concurrenten en vijanden. Een biografie kan ook pas goed zijn als

de grote man of vrouw ook in de eigen tijd geplaatst kan worden. In wat voor wereld groeide hij of zij op, wat was er toen bijzonder of juist heel gewoon in het denken en handelen van het onderwerp van aandacht, welke betekenis hechtte men daar toen aan en wat betekent dat ook weer voor de huidige tijd en lezer. Objectief is en kan een biografie niet zijn, maar de lezer wil toch niet het gevoel krijgen dat de hoofdpersoon van het boek geen recht wordt gedaan, teveel of te weinig eer krijgt. Een biografie mag geen hagiografie zijn, maar moet ook niet het karakter van een afrekening hebben. Tenslotte is een biografie dan ook nog een literair genre en dat betekent dat we het ook waarderen als tekst op zich. Is het goed geschreven, overtuigt de compositie, weet de auteur een lijn vast te houden, hoofd-en bijzaken te onderscheiden en ook goed te wisselen tussen verhaal en beschouwing, tussen anecdoten en karakter ook.

De biografie is een moeilijk en veeleisend genre. Een biografie voorbereiden is veel werk en met het schrijven erbij is een biografie dan ook het resultaat van soms vele jaren inspanning. Opvallend vaak zijn biografieën dan ook dikke boeken en sommige verschijnen in meerdere delen, zoals de biografieën van Willem Drees, Gerard Reve, Willem Frederik Hermans en straks ook Pim Fortuijn. De jury van de Biografieprijs 2014 heeft in haar keuze voor de longlist en de shortlist, haar leeswerk en haar beoordeling geprobeerd recht te doen aan de verschillende kenmerken van een goede biografie en uiteindelijk geprobeerd tussen toch opvallend veel gelijkwaardigen het meest prijswaardige boek te vinden. Dat is ons gelukt en straks krijgt u van Prinses Anita te horen welk boek dat is geworden. Ik ga nu eerst kort iets over ieder van de vijf boeken van de shortlist zeggen en doe dat als voorzitter van de jury, die in 2014 werd gevormd door Els Kloek, Luc Devoldere, Hans Renders, Marja Pruis en Paul Schnabel, met ondersteuning van Carly Massier. Om iedere hint in de richting van onze uiteindelijke keuze te vermijden, bespreek ik de vijf biografieën alfabetisch op de naam van de auteur of auteurs van de biografie.

Wim Hazeu heeft al een hele reeks biografieën op zijn naam staan. Achterberg, Slauerhoff, Vestdijk en Escher zijn door hem wat hun leven en werk betreft 'definitief', zoals dat dan ontmoedigend heet in de biografenwereld, geboekstaafd. In deze reeks van twintigste-eeuwse grootheden uit de Nederlandse literatuur en kunst past ook zijn nieuwe biografie over Marten Toonder, de schepper van Heer Bommel en Tom Poes en nog zoveel andere stripfiguren. Toonder had zijn eigen leven al in een grote autobiografie beschreven, maar die maakte een kritische biografie eerder nodig dan overbodig. Die ligt er nu en biedt dankzij de toegang van Wim Hazeu tot persoonlijke brieven uit de Toonderfamilie, tot dagboeken en ook niet openbare archieven een genuanceerd beeld van een man, die in zich alle typische kenmerken van zijn sympathieke en zeker ook van zijn minder sympathieke fantasiefiguren verenigt. Een zeer egocentrische man, die ook in de oorlog vooral het eigen belang op het oog had. Dat werd daarna niet minder en het beeld dat Hazeu van hem schetst als vader, vriend, werkgever en zakenman verwarmt het hart van Toonder's trouwe lezertjes bepaald niet. Hazeu slaagt er heel goed in de verbinding tussen de thema's van de Bommelverhalen en de belangrijke ontwikkelingen en momenten in het leven van Toonder en van de mensen

om hem heen te leggen. Hij doet dat als een betrokken, maar toch niet partijdige verteller met een goed gevoel voor de exemplarische anecdote.

‘De gefnuikte arend’ is de bloemrijke titel van de omvangrijke biografie die Rick Honings en Peter van Zonneveld aan Willem Bilderdijk hebben gewijd. Hij had de Nederlandse Goethe kunnen zijn, maar alles zat hem tegen en het beeld van de gefnuikte arend is al meteen na zijn dood gebruikt om de tragiek van leven en persoon aan te duiden. Hij was door een ongeluk wat gehandicapt, hij was ziekelijk van aard en had een sterke neiging tot melancholie en zelfbeklag, zonder echt arm te zijn toch altijd in geldnood, vader van vele kinderen die bijna allemaal vroeg stierven en hij leefde in een land dat in die tijd sterk aan het verarmen was. Hij was een geleerde en een letterkundige, een dichter en een filosoof, een romanticus en een politieke balling, een echtbreker en een patiënt. Een fascinerende maar ook irriterende man, die een veel bewogen leven heeft geleid en ook veel in beweging heeft willen zetten, maar daar uiteindelijk toch niet in slaagde en dat zelf ook wist. Honings en Van Zonneveld weten hem ook bijna twee eeuwen na zijn dood tot een voor ons interessante en boeiende figuur te maken. Ze plaatsen hem ook heel goed in zijn tijd en in de filosofische en politieke stromingen van toen. Een rijk gedocumenteerde biografie die ook nog heel goed geschreven is.

De Werkplaats in Bilthoven is een nog altijd beroemde school voor voortgezet onderwijs. Voor veel mensen komt de roem voort uit koninklijke leerlingen, die de school heeft gehad: de prinsessen Beatrix, Irene en Margriet. Voor de koninklijke familie, vooral voor koningin Juliana, was de school aantrekkelijk, omdat er wat pedagogische opvattingen, zelfwerkzaamheid van de leerlingen, positie van de leraren en inhoud van het curriculum betreft heel andere opvattingen werden gehuldigd en uitgedragen dan in Nederland in de jaren veertig en vijftig gebruikelijk was. Kees Boeke was de stichter en jarenlang de leider van de school en zijn naam is er voor altijd mee verbonden. Daniel Hooghiemstra, oud-leerling of zoals het daar heette ‘werker’ in De Werkplaats, brengt ook de voorgeschiedenis van de school in kaart. Fascinerend is haar beschrijving van het leven en de ontwikkeling van Kees Boeke en zijn vrouw, de miljonairsdochter Beatrice Cadbury, in het licht van de grote politieke en maatschappelijke omwentelingen na de Eerste Wereldoorlog. Beiden kozen voor een radicaal en bijna mystiek idealisme, dat voor hen ook een actieve en persoonlijke inzet voor ontwapening inhield, maar ook een afzien van de rijkdom die hen ten deel was gevallen. Kees Boeke ging daarin zeer ver en uit het relaas van Daniela Hooghiemstra blijkt hij daar ook het welzijn en de gezondheid van zijn kinderen aan opofferde. In dat licht gezien is de titel van de biografie ‘De geest in dit huis is liefderijk’ meer dan ironisch te noemen. Daniela Hooghiemstra heeft met dit boek, ook haar proefschrift, een uitstekend gedocumenteerd en fraai getekend beeld gegeven van het leven van een man die heilig overtuigd was en bleef van zijn roeping en die overtuiging minstens tijdelijk ook op anderen wist over te brengen.

De enige vrouw die het op onze shortlist tot een biografie heeft weten te brengen is Mina Kruseman, de hoofdpersoon van 'Branie', geschreven door Annet Mooij. Een feministe avant la lettre mag Mina Kruseman wel genoemd worden en Annet Mooij schildert in detail en met veel smaak de bijzondere levenswandel van de wel zeer karaktervolle en kleurrijke hoofdpersoon van haar boek. Mina Kruseman was er meer dan 150 jaar geleden al van overtuigd dat ook een vrouw in haar eigen levensonderhoud moest kunnen voorzien. Dat deed ze dan ook, als operazangeres, toneelactrice en schrijfster. Ze presenteerde zich als Ayaan Hirsi Ali nu als een uiterst aantrekkelijke en modieus geklede en opgemaakte vrouw, maar ging volstrekt haar eigen weg. Ze reisde over de hele wereld, zette zich in voor Multatuli en kreeg ook ontzettende ruzie met hem, woonde samen met een twintig jaar jongere man en twijfelde nooit aan haar eigen kwaliteiten. Theoretisch en politiek heeft ze uiteindelijk voor de vrouwenbeweging niet veel betekend, maar haar verschijning en tomeloze behoefte aan aandacht maakten haar tot een markante en unieke persoonlijkheid in de hoogtijdagen van het victoriaanse tijdperk. Al bij leven een romanfiguur en in de biografie van Annet Mooij weer in al haar branie tot leven gebracht.

Theun de Vries is de hoofdpersoon in 'Revolte is leven' van Jos Perry. Een leven dat bijna de hele twintigste eeuw omvatte en tientallen jaren sterk verbonden is geweest met het communisme in Nederland, Oost-Europa en de Sovjet-Unie. Een echte 'stamboekcommunist' noemde een jurylid hem en dat was zeker niet als compliment bedoeld. Theun de Vries is een van de meest productieve en breedst vertaalde schrijvers van Nederland geweest, maar inderdaad ook de meest partijpolitieke. In zijn trouw aan de CPN ging hij heel ver, te ver ook in de ogen van zijn biograaf, al laat die alle ruimte voor de verontwaardiging van de lezer over wat we nu niet anders meer kunnen zien dan als horigheid aan een keiharde en mensen zwaar beschadigende partijdiscipline. Hij was geen 'fellow traveler', maar een propagandist en ook opportunist. We leven mee met de vroege herkenning en erkenning van De Vries' schrijverschap, voelen mee met zijn onzekerheid als autodidact, zien hoe hij uitgroeit tot een communistische cultuurpaus en begrijpen hoe het marxistisch-leninistische denken mede bepalend is geweest voor de thema's van zijn werk, maar ook een meer psychologische benadering van zijn hoofdpersonen in de weg heeft gestaan. Jos Perry is kritisch, maar laat hem als kunstenaar en mens in zijn waarde en doet dat bovendien op een heel prettig leesbare wijze in een stijl die opvallend veel lichter is dan de retoriek waar Theun de Vries zich graag van bediende.

Dit zijn de vijf biografieën en biografen die onze shortlist gehaald hebben. Alle biografieën voldoen aan de kwaliteitscriteria die hier eerder geformuleerd zijn: er ligt onderzoek aan ten grondslag, de hoofdpersoon wordt in de eigen tijd geplaatst, de biograaf behandelt zijn onderwerp met respect, de biografie zelf heeft literaire kwaliteiten en de lezer wordt meegenomen in het verhaal. Uit de korte toelichting op ieder van de vijf biografieën valt al op te maken dat alle vijf de helden van vandaag – Willem Bilderdijk, Mina Kruseman, Kees

Boeke, Marten Toonder en Theun de Vries – geen gemakkelijke en zeker ook niet alleen maar prettige persoonlijkheden waren. Misschien kan dat ook niet. Ze waren gedrevenen, dragers van een boodschap, die hoe persoonlijk ook in ieder geval door hen werd gezien als iets van een hogere orde of in ieder geval als iets dat vorm moest krijgen. Ze hebben daar zelf veel voor over gehad, maar meestal ook weinig terughoudendheid getoond in het betrekken van anderen bij wat voor hen een heilig moeten was. Geen van de vijf verdient een hagiografie en geen van de vijf heeft dat ook gekregen. Wat zij en wij wel hebben gekregen is een verhaal over een leven dat in veel opzichten bijzonder en uitzonderlijk was. Dat is de stof waar biografieën van worden gemaakt.